

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 786.2.087.4

ТРАДИЦІЇ ВИКЛАДАННЯ КЛАСИЧНОГО ЧОЛОВІЧОГО ТАНЦЮ У ХХ СТОЛІТТІ ТА СЬОГОДЕННЯ

Афанасьєв С.М.

Київський національний університет культури і мистецтва

В статті висвітлюється процес розвитку балетної школи в ХХ столітті. Перераховуються видатні балетмейстери, які зробили свій внесок у викладанні класичного чоловічого танцю. Аналізуються навички та досягнення балетмейстерів минулих років та їх видозмінення на сучасному етапі викладання балетного мистецтва. Аналіз різних методик викладання класичного чоловічого танцю. Висвітлення відмінних рис хореографічної педагогіки у працях видатних педагогів та балетмейстерів.

Ключові слова: артистична школа, хореографічний театр, балетна педагогіка, класичний танець, чоловічий танець.

Постановка проблеми. Проблемою хореографічної культури було і залишається всебічне виховання танцюриста, формування творчої особистості. Цю думку висловив ще Лукіан у трактаті «Про танець» – одному з перших у європейській історії творів, присвячених хореографічному мистецтву. «Танець... прагне тієї ж мети, що й оратори, – показати людські уподобання і пристрасті». Саме на Лукіана посилався реформатор балету нового часу Ж. Ж. Новерр, наголошуючи, що «не самими лише симетричними фігурами і розміреними, а живою виразною грою» потрібно визначати хореографічну майстерність. Ці вимоги цілком суголосні твердженню сучасної психології, за якою «біодинамічна тканина моторного акту неповторна так само, як відбитки пальців». Естетичні і технічні вимоги до виконавської культури класичного танцю склалися, спираючись на традиції, формувалися у відповідності з вимогами часу не одним поколінням танцівників. Хореографічне виховання, як складова загальної освіти, формує творчу особистість, що здатна сприймати та розуміти мистецтво. Важлива роль у підвищенні морального та художнього рівня молоді, розвитку потреб висококультурної особистості належить хореографічному мистецтву, яке в умовах сьогодення набуло статусу соціально-педагогічного чинника, засобу формування нової людини, її високої моральної та естетичної культури, громадянської свідомості, так як танець – це вид мистецтва, який розвиває здатність до самоусвідомлення та сприймання навколишнього світу. Ось чому класичне танцювальне мистецтво – одне із самих дієвих засобів естетичного виховання, який має ефективний результат на розвиток гармонії, грації, особистості, творчих здібностей, розкриття думок та почуттів, фізичного, психічного і духовного розвитку. Саме класичний танець, впливає на формування сценічної культури, яка не завжди знаходиться на належному рівні.

Мета статті. У статті розглядається процес розвитку балетної школи в ХХ столітті і передача досвіду і традицій в чоловічому класичному танці на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показує, що більшість досліджень в області хореографії носили в основному мистецтвознавчий характер (В.М. Красовская, Л.Д. Блок, В.І. Уральская, В.М. Богданов-Березовський, Е.Я. Суриц, В.В. Ванслов та ін). Загальнотеоретичні засади професійної підготовки педагога-хореографа викладені в працях А.Я. Вагановой, К.Я. Голейзовского, Р.В. Захарова, Ф.В. Лопухова, А.М. Мессерера, Н.М. Стуколкіной, Н.І. Тарасова та ін. Лише в останні десятиліття з'явилися дисертаційні роботи та монографії, пов'язані з різними і детальними проблемами хореографічної освіти Е.П. Валукіна, С.В. Філатова, Г.Г. Альберта, В.Г. Іванова, М.Е. Валукіна, Мун Хо, В.В. Королева і ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Жоден з видів мистецтв так не сконцентрований на темі «чоловік і жінка», як балет. І, звичайно ж, справа не в тому, що сучасні костюми танцюристів і танцівниць балету часто дуже «опукло» підкреслюють особливості чоловічого і жіночого начала. Як справжні цінителі мистецтва, ми споглядаємо танець не заради голих колін, а щоб задуматися і поміркувати, чи не так? І яка ж людина мистецтва не любить щодня поміркувати над історією і розвитком балетних традицій, і зокрема – традицій чоловічого класичного танцю? А якщо ви не замислюєтеся щодня про історію балету, то це означає, що ви просто не людина-мистецтва, а вдаєте.

Формулювання цілей статті. Загальновідомо, що від вибору методик і методів навчання залежить результат. У балеті найдосконалішою і єдиною в своєму роді залишається система навчання класичного танцю А.Я. Вагановой (1879-1951 рр.). Багато видатних педагогів балету, артисти, дослідники неодноразово підкреслювали, що саме дана методика виховує почуття стилю, досконалість пластичної форми танцю і виразності при виконанні класичного танцю. У своїй творчості та педагогічній діяльності А.Я. Ваганова – реформатор школи класичного танцю, розробила і створила методіку, якою керуються не одне покоління педагогів хореографії, які зуміли поста-

вити класичний танець на високий виконавський, методичний та естетичний рівень.

Методичні основи класичного танцю, розроблені Ваганової отримали інтенсивний розвиток і в чоловічому балетному класі. А саме, галантність, особлива вишуканість стилю чоловічого класичного танцю, почуття пози, «сталевий» aplomb, вміння знаходити опору в корпусі, брати force (запас сили) руками для турів і стрибків, ускладненість екзерсису, спрямована на вироблення віртуозної техніки чоловічого танцю, бажання навчити учнів танцювати всім тілом, передають у своїй творчості багато майстрів класичного танцю. Унікальна книга-підручник А.Я. Ваганової «Основи класичного танцю», в якій детально викладені основи методики викладання класичного танцю, перевидавалася дев'ять разів, але перевидання тільки підкреслюють фундаментальність цієї праці: все викладені педагогічні прийоми, погляди, і методи в роботі з виконавцями згодом зайняли гідне місце в техніці провідних балетних артистів в Росії, Азії та Європі. Слідуючи методиці і системі навчання А.Я. Ваганової, в роботі з учнями тривалий час відпрацьовуються окремі елементи, руху, стрибки, виробляється виворотність ніг, контролюється зібраний підтягнутий корпус, виховується м'якість і еластичність стоп, легкість стрибків. Методика А.Я. Ваганової спрямована на формування апломбу, розвиток виразності корпусу, ракурсів, поз і профільних положень, елегантності при виконанні, прагненні до досконалості пластичної форми рухів, благородство манер, завершеність стилю при виконанні.

З метою професійно-творчого розвитку особистості на основі її внутрішніх мотивів, системи цінностей і професійних цілей, процес перетворень і вдосконалення педагогічної системи завжди передбачає пошук нових ідей, форм і методів організації навчального процесу. Послідовником А.Я. Ваганової і основоположником новаторських узагальнень в школі чоловічого виконавства класичного танцю став Н.І. Тарасов (1902-1975 рр.) – визнаний майстер хореографічної педагогіки, який виховав своїх послідовників і однодумців. Про нього писали: «Микола Тарасов – був танцівником суворої академічної манери, володів м'яким, еластичним стрибком. Він був чудовим партнером». Педагогічний метод Н.І. Тарасова, який з'єднав в собі традиції петербурзької і московської балетних шкіл, являє собою ретельно розроблену новаторську систему навчання класичного виконавця, в основі якої – прагнення виховувати у своїх учнів здатність до високої духовності і свідомості виконання, до його змістовності, вміння думати над роллю свого героя у виставі, над його місцем в драматургії хореографічного твору. Методична основа навчання Н.І. Тарасова знайшла вираження в його фундаментальній праці «Класичний танець. Школа чоловічого виконавства», в якому він стверджував: «Тільки невпинна, творчо допитливий праця, усвідомленість навчально-виховних і художніх завдань можуть принести викладачеві і його учням бажані результати». У зв'язку з цим є цікавими і важливими науково-методичні принципи, розроблені Є.П. Валукіним (1937-2016 рр.) – педагогом-балетмейстером,

дослідником і методистом класичного чоловічого танцю. У своїй праці «Система чоловічого класичного танцю», він, спираючись на досвід і традиції російської школи чоловічого виконавства, розробив систему навчання і вдосконалення виконавської майстерності класичного танцівника сучасного балетного театру. У своїх пошуках він, як і Тарасов, звертається до методичним відкриттям двох видатних педагогів різного періоду – К. Блазіс (1797-1878 рр.) і В.Д. Тихомирова (1976-1956 рр.).

Цікавим є той факт, що ретельно розроблена педагогічна методика Н.І. Тарасова з одного боку, і педагогічний досвід К. Блазіс з іншого, для сучасного покоління педагогів і виконавців професійного інтересу і сьогодні не втратив. А саме, К. Блазіс першим проголосив девіз: «Мало танцювати ногами, необхідно танцювати корпусом і руками». Він першим з педагогів став приділяти велику увагу розробці положень рук (port de bras), що в мистецтві танцю грають величезну роль. Не менш істотний для світової балетної педагогіки є і досвід В.Д. Тихомирова, який виростив блискучу плеяду артистів балету Великого театру. Сам В.Д. Тихомиров так визначав свою роль в якості педагога: «Якщо я показував обертання, я дивився, живе тіло чи ні. Мені потрібно було, щоб танцівник ожив, щоб він перейнявся відчуттям душі танцю, а для цього треба було торкнутися все його ество...». Про творчість В.Д. Тихомирова різні автори і балетні критики писали: «Він повернув глядачеві всі достоїнства чоловічого класичного танцю. Мужність в поєднанні з пластичністю і граціозністю – ось ті риси, які допомогли Василю Тихомирову стати видатним танцівником... Він танцює легко, красиво, впевнено, чисто, виконує найшвидші тури без жодного зусилля... Цей танцівник так легкий, пластичний і граціозний, що, безумовно, може вважатися взірцем класичної школи». В одному з розділів книги «Система чоловічого класичного танцю» Є.П. Валукін, розвиває думку про важливість драматичного погляду, значення його спрямованості, а також про важливість «фразеології» жесту кистей рук. У зв'язку з цим, зупинимося на наступних принципах, що лежать в основі педагогічної системи, розробленої Є.П. Валукіним. Завдання цієї системи автор бачить в тому, щоб на основі «структурно-координаційного аналізу рухів класичного танцю виявити деякі закономірності їх композиційної організації, логічні принципи просторово-часових пластичних побудов», отже, поновлення змістовності методики їх виконання. У розділі «Обертання» Є.П. Валукін в таких рухах, як pirouettes, tour, tour en l'air, пропонує нові композиційні зв'язки, які посилюють експресію руху, продовжуючи його в часі, тобто створюють «зручність» і розвивають умови для виконання цих рухів. З огляду на вимоги до танцівника як до драматичного актора, обертальні рухи розглядаються в координаційній єдності всіх частин тіла, з спрямованістю погляду по просторовим точкам залу з відповідним нахилом і поворотом голови en deors, en dedans.

Більш того, з спрямованістю погляду пов'язується не тільки драматургія образу, але і пластика виразності поз, рухів в просторі, характер малюнка рук, нове поєднання позицій і пере-

кладу рук («провідна і відома рука»). Робота над виразністю образу, положенням тіла танцівника в кожен момент руху підводить Є.П. Валукіна до необхідності введення нових методичних понять, таких, як «корпус над ногами», «відхилення тіла від вертикальної осі». Préparation розглядається як складова частина руху, яке наповнювало його духом театральності, музичної та пластичної образності. Виховання танцівника передбачає формування його тіла як інструменту, який за допомогою елементів пластичної виразності – жестів рук, прогинів корпусу, поворотів і нахилів голови, рухів ніг, що залишають основу танцю, розкриває зміст балетного спектаклю. Відмінною рисою хореографічної педагогіки, видатних педагогів, балетмейстерів і виконавців минулого століття було прагнення збагатити балетне мистецтво новими досягненнями і відкриттями. Система навчання чоловічому класичному танцю в російській балетній школі від А.Я. Вагановой до сучасних методик – це закономірне продовження і розвиток традицій російської балетної школи. Сформована на унікальному досвіді виконавської майстерності, педагогічної діяльності і різних методичних прийомів, школа чоловічого класичного танцю, розкриває широкі горизонти для глибокого вивчення і наукових досліджень.

Балетна школа України – це цілий комплекс явищ, пов'язаних з виконавською культурою, що визначають її своєрідність, тенденції розвитку, характерні риси стилю. Це і питання підготовки артистів балету, і етико-деонтологічна спрямованість їх творчості, і особливості художньої форми освоєння дійсності. Дисципліна «Класичний танець» має в системі хореографічної освіти єдину методику, яка була б обґрунтована багатьма майстрами-педагогами і перевірена позитивними результатами практичної діяльності декількох поколінь педагогів. Успіх українського балету є також успіхом української балетної школи, яка довела вірність обраного шляху – пошуку в пластиці, в танцювальному малюнку психологічного і драматичного змісту ролі, життєвої правди.

Розвиток сучасної хореографічної педагогіки характеризується підвищеною увагою до внутрішнього потенціалу людини, створенням освіт-

нього середовища, що сприяє творчій активності особистості. Ефективність майбутньої професійної діяльності педагога-хореографа залежить не тільки від придбаних професійних знань і умінь, а й від рівня сформованості здатності до подальшого професійного творчого розвитку. Процес перетворень і вдосконалення сучасної педагогічної системи передбачає пошук нових ідей, технологій, форм і методів організації навчального процесу з метою професійно-творчого розвитку особистості на основі її внутрішніх мотивів, системи цінностей і професійних цілей. Все це знайшло відображення в монографії Є.П. Валукіна «Система чоловічого класичного танцю». Продовжувач справи Н.І. Тарасова і масштабний новатор в хореографічній педагогіці, Є.П. Валукін в одній зі своїх статей визначає цілі вищої освіти танцівників: «Дати культуру – інтелектуальну, постановочну, балетмейстерську, репетиторську, педагогічну, щоб випускники могли сьогодні прийняти естафету великих балетмейстерів минулого».

Висновки. У статті розглянуто процес розвитку балетної школи в ХХ столітті і передача досвіду і традицій в чоловічому класичному танці на сучасному етапі. Описані навички та досягнення балетмейстерів минулих років та їх видозмінення на сучасному етапі викладання балетного мистецтва та дан аналіз різних методик викладання класичного чоловічого танцю. Для того щоб направити на вірний шлях учня, педагогу необхідно уважно і творче ставлення до виконання їм кожного хореографічного елемента, щоб його вихованець, домагаючись технічної досконалості, полюбив б не «себе в мистецтві», але «мистецтво в собі». Процес перетворення і вдосконалення сучасної педагогічної системи передбачає пошук нових ідей, технологій, форм і методів організації навчального процесу з метою професійно-творчого розвитку особистості на основі її внутрішніх мотивів, системи цінностей і професійних цілей. Як зазначає Є.П. Валукін, сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що школа чоловічого виконавства класичного танцю виникла як результат діяльності і творчих пошуків таких майстрів, як Е. Чекетті, М.І. Летіпа, П.А. Гердт, Н.Г. Легат, В.І. Пономарев, А.Я. Ваганова, А.І. Пушкін, А.М. Мессерер, Н.І. Тарасов і ін.

Список літератури:

1. Ваганова А.Я. Основи класичного танцю. 9-е видання, стереотипне. – Москва: Лань, 2007. – 192 с.
2. Валукін Є.П. Система чоловічого класичного танцю. – Москва, 2002. – 182 с.
3. Захаров Р. Твір танцю. Сторінки педагогічного досвіду. – М.: Мистецтво, 2003.
4. Надеждіна Е.Н. Енциклопедія «Російський Балет» ст. Микола Іванович Тарасов // Вид. «Велика Російська енциклопедія». – Москва: «Згода», 2000. – С. 454.
5. Тарасов Н.І. Класичний танець. Школа чоловічого виконавства. – Москва-Санкт-Петербург-Краснодар, 2005. – 234 с.
6. Тихомиров В.Д. Артист, балетмейстер, педагог. – Москва, 1999. – 112 с.
7. Балет: Енциклопедія / Под ред. Ю. Григоровича. – М., 1981. – С. 247; Туркевич В. Хореографічне мистецтво України у персоналіях / В. Туркевич. – К., 1999. – С. 71.

Афанасьев С.Н.

Киевский национальный университет культуры и искусства

ТРАДИЦИИ ПРЕПОДАВАНИЯ КЛАССИЧЕСКОГО МУЖСКОГО ТАНЦА В XX ВЕКЕ И СОВРЕМЕННОСТИ

Аннотация

В статье освещается процесс развития балетной школы в XX веке. Перечисляются выдающиеся балетмейстеры, которые внесли свой вклад в преподавании классического мужского танца. Анализируются навыки и достижения балетмейстеров прошлых лет и их видоизменения на современном этапе преподавания балетного искусства. Анализ различных методик преподавания классического мужского танца. Освещение отличительных особенностей хореографической педагогики в трудах выдающихся педагогов и балетмейстеров.

Ключевые слова: артистическая школа, хореографический театр, балетная педагогика, классический танец, мужской танец.

Afanasiev C.N.

Kiev National University of Culture and Arts

TRADITIONS OF TEACHING CLASSICAL MALE DANCE IN THE TWENTIETH CENTURY AND PRESENT

Summary

The article covers the development of the ballet school in the twentieth century. The outstanding choreographers who have contributed to the teaching of classical male dance are listed. The skills and achievements of choreographers of past years and their modification at the present stage of teaching ballet art are analyzed. Analysis of various methods of teaching classical male dance. Illumination of the distinctive features of choreographic pedagogy in the works of outstanding teachers and choreographers.

Keywords: artistic school, choreographic theater, ballet pedagogy, classical dance, male dance.